

KNAG-advies examenprogramma's aardrijkskunde in relatie tot curriculum.nu

De vakinhoudelijke verenigingen zijn verzocht om een advies te geven over hoe het vak kan bijdragen om de doelstellingen van de curriculumherziening te verwezenlijken in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. Hieronder volgt het advies van het KNAG.

We hebben ons advies onder een aantal hoofdpunten geordend.

1. Geen leergebieden in de bovenbouw

Voordat we dieper ingaan op de vormgeving en implicaties voor de bovenbouw, willen we graag eerst één aspect zeer helder stellen. Het KNAG ziet géén meerwaarde in het gebruik van de leergebieden als uitgangspunt voor de bovenbouw. We sluiten ons hierbij aan bij de constatering van de ontwikkelteams voor de leergebieden M & N (mens & natuur) en M & M (mens & maatschappij). In de bovenbouw vmbo-t/havo/vwo moet gedacht worden vanuit vakken/disciplines waarmee diepgang kan worden bereikt. Veel van wat we tegenwoordig 'powerful knowledge'¹ noemen, is gerelateerd aan het denken met gereedschap afkomstig uit verschillende disciplines.

Bovendien is het vastleggen van een curriculum van 4-18 jarigen in dezelfde grote opdrachten onwenselijk en onmogelijk. Een bovenbouwprogramma moet ingericht worden naar doel en doelgroep, natuurlijk rekening houdend met de voorkennis van de leerlingen. Hier moeten ook nieuwe inhouden en werk- en denkwijzen aan bod kunnen komen, die nu buiten de bouwstenen vallen. Een havo/vwo-programma bereidt voor op hoger onderwijs en een vmbo-programma op middelbaar beroepsonderwijs. Zodra er duidelijke kerndoelen bestaan voor de onderbouw, kan er gekeken worden naar aansluiting met de schoolvakken in de bovenbouw.

De enige uitzondering die het KNAG steunt, is de suggestie om voor leerlingen in het vmbo-bb na te denken over een andere inrichting van het examenprogramma, wellicht rondom de leergebieden uit het voorstel van curriculum.nu. Of dit ook voor leerlingen vmbo-kb zou moeten gelden, zou nader onderzocht moeten worden.

2. Relatie opbrengst curriculum.nu en de huidige examenprogramma's

In zowel het advies voor M & M als M & N wordt de relatie mens - natuurlijke omgeving expliciet naar voren gebracht. In alle schooltypen is dit nu al een hoofdkenmerk van de examenprogramma's voor het vak aardrijkskunde. Leerlingen leren dat deze relatie op verschillende plekken op aarde verschillend vorm kan krijgen en dat dit verandert in de tijd. De wijze waarop leerlingen deze relatie bestuderen wordt in de huidige examenprogramma's gestructureerd vanuit verschillende benaderingen: een gebiedsgerichte of regionale benadering, een benadering vanuit specifieke vraagstukken, en/of een benadering vanuit theoretische concepten en verbanden tussen deze concepten.

De Grote Opdrachten en Bouwstenen zijn nog niet ver genoeg uitgewerkt om deze te kunnen relateren aan de indeling van de huidige examenprogramma's. Er zijn wel aanknopingspunten via bouwstenen in M & N (bijvoorbeeld over klimaat, aarde), Burgerschap en M & M (bijvoorbeeld over ongelijkheid, conflict, plaats & ruimte).

¹ Zie [visiedocument KNAG](#) december 2017 en [oratie Tine Béneker](#) oktober 2018

Basiskennis en vraagstukken rond globalisering en duurzaamheid vormen de kern bij de aardrijkskundige domeinen '(systeem) wereld' en 'systeem aarde' in de havo/vwo examenprogramma's. Het examenprogramma vmbo is meer opgezet rondom grotere thema's als *Bronnen van energie* en *Grenzen en identiteit* die zouden kunnen aansluiten bij enkele van de bovengenoemde bouwstenen. De geografische denk- en werkwijzen zijn in de huidige vorm van curriculum.nu gedeeltelijk te herkennen, maar moeten een nadere uitwerking krijgen om herkenbaar te worden voor docenten.

De huidige praktijk laat zien dat het schoolvak in de onderbouw al enige voorbereiding op de bovenbouw organiseert via de keuze in inhoud en vaardigheden. Daarmee ontstaat er een leerlijn tussen onderbouw en bovenbouw zonder dat deze is vastgelegd. Dit kan met de huidige zeer ruime kerndoelen eenvoudig. Of dit ook kan binnen een curriculum.nu context, zal afhangen van de verdere uitwerking en de aard van de uiteindelijke kerndoelen. De potentie is er met de beschreven bouwstenen.

Ten slotte willen we nog opmerken dat er een verschil is in de eindproducten van de ontwikkelteams met betrekking tot de aanbevelingen voor bovenbouw M & M en M & N. De aanbevelingen bij M & N zijn veel meer sturend dan bij M & M. Bij M & M wordt vaker het advies gegeven om nog zaken verder te onderzoeken en te verkennen. Het is belangrijk helderheid te krijgen dat voor M & N ook die ruimte er is.

3. Specifieke bovenbouwproblematiek

De bovenbouw kent een eigen specifieke problematiek, die ook weer anders is voor de verschillende schoolsoorten.

In de huidige context ondervindt het schoolvak aardrijkskunde (met andere vakken) op havo/vwo nadelige gevolgen van het ongelijk waarden van vakken (Nederlands, Engels, wiskunde worden als 'kernvakken' benoemd en zodanig behandeld), de ongelijke behandeling van vakken binnen profielen (bijvoorbeeld bij Economie en Maatschappij: verplicht en keuzedeel), en de ongewenste uitstraling van het CE op het SE.

Overladenheid van het examenprogramma speelt vooral in het vmbo-bb/kb. Om die reden wordt vanaf 2020 met een licht aangepaste syllabus voor het centraal examen gewerkt. Een grotere aanpassing is echter pas mogelijk wanneer het examenprogramma voor vmbo herzien wordt. Ook voor het havo-programma zijn aanpassingen gedaan om overladenheid te beperken.

4. Samenhang en keuzeruimte

De uitwerkingen in curriculum.nu bieden nog weinig samenhang en het is wenselijk dat eerst stappen gezet worden op dat niveau (po en onderbouw vo) voordat we de implicaties voor de bovenbouw kunnen doordenken. Zo ontbreekt nog een duidelijke onderbouwing voor de leerlijn po - onderbouw vo en zijn er allerlei verschillen in opvattingen en beschrijvingen bij werkwijzen (onderzoeken) of concepten als globalisering. Vanuit ons perspectief van het schoolvak aardrijkskunde is het mogelijk om meer samenhang aan te brengen en de herkenbaarheid voor docenten en leerlingen te vergroten, zoals ook uitgelegd in onze brief aan de minister². Het vak aardrijkskunde biedt de mogelijkheid aan leerlingen de wereld om hen heen daadwerkelijk in 'samenhang' te bestuderen (zowel in onderbouw als bovenbouw).

In de bovenbouw van vmbo tot vwo zien wij een belangrijke inhoudelijke rol voor aardrijkskunde. Een groot aantal maatschappelijke vraagstukken, rond klimaat, voedsel, energie, geopolitiek, migratie, worden nu al bestudeerd in het schoolvak. Samenwerking met enkele andere vakken ligt soms voor de hand. Maar de aard van de samenwerking varieert per vraagstuk, met bijvoorbeeld geschiedenis, biologie, maatschappijleer of economie. Daar zijn al voorbeelden van, in de Geo Future School die gamma en bèta overstijgt, of binnen NLT met een overwegende bèta inslag. Dit vereist wel een flexibele

² Zie brief ['Reactie KNAG op eindvoorstellen Curriculum.nu oktober 2019'](#)

inrichting van de bovenbouw.

Vanuit ons schoolvak bezien zou in de bovenbouw naast een verplichte kern (waarbij binnen de havo en vwo-profielen Economie & Maatschappij en Natuur & Gezondheid aardrijkskunde in het verplichte deel zou horen), het aanbieden van keuzemodules, waarin vakken kunnen samenwerken en die aansluiten op relevante bijdetijdse thematieken een interessant idee kunnen zijn. Als het CE minder een schaduw vooruit zou werpen op het SE zou er meer keuzeruimte binnen de schoolvakken mogelijk zijn. En ook in de toetsing zou je kunnen werken met casusopdrachten naar keuze.

5. Draagvlak examenprogramma's

De aardrijkskundegemeenschap heeft zeer goede ervaringen met het ontwerpen en bijstellen van de huidige examenprogramma's voor vmbo en havo/vwo. Steeds is er gewerkt met een team van deskundigen (vakinhoudelijk, vakdidactisch, toets-technisch, praktisch, etc.) en heeft voortdurend veldraadpleging plaatsgevonden. De programma's zijn omarmd door docenten met een groot draagvlak als gevolg. Dit is een waardevolle ervaring die we graag willen meegeven bij een vervolgtraject.

6. Groot onderhoud

De examenprogramma's aardrijkskunde voor vmbo en havo/vwo bestaan al enige tijd. Voor havo/vwo is reeds klein onderhoud gedaan, voor vmbo loopt dit. Als eerste is binnen enige afzienbare tijd groot onderhoud aan het havo/vwo-examen nodig. Vanuit de vakgemeenschap ligt de behoefte dan in eerste instantie bij een vernieuwde vakinhoud aangezien het schoolvak nauw verbonden is met maatschappelijke veranderingen en nieuwe inzichten vanuit het vakgebied.

Ten slotte

Bij de vervolginventarisatie en de voorgestelde gedifferentieerde aanpak, zou voor het schoolvak aardrijkskunde – waar de integratie van doelen uit de leergebieden M & M en M & N plaatsvindt - de instelling van een brede commissie zinvol zijn. Deze commissie kan de examenprogramma's actualiseren en inrichten met een voor de verschillende schoolsoorten vergelijkbare structuur, waarbij aangesloten wordt bij de kerndoelen. Deze commissie zou zich ook kunnen buigen over de verdeling van de examenstof over school- en centraal examen, waarmee keuzeruimte aan leerlingen geboden kan worden in het schoolexamen.

Utrecht, 31 oktober 2019